

יעל קשת. רפואה משלימה והשבת הקסם לעולם.
תל אביב: רסלינג. 2010. 247 עמודים

יוסי לוס*

ספר זה מצטרף לשורה מתארכת של מחקרים שעוסקים במה שמכונה עידן חדש, ניו אייג' או רוחניות, ומתמקם מבחינה תיאורטית במסגרת הסוציולוגיה של המודרניות, של הידע ושל הרפואה. קשת התבססה על ניתוח טקסטים של רפואה משלימה ועל רפואה משלימה שפורסמו במסגרות מגוונות. מקצתם נכתבו בעברית, אחרים תורגמו לעברית, וברוב המקרים פורסמו באנגלית.

הטענה המרכזית בספרה היא שידע הרפואה המשלימה מאחה מחדש עולמות משמעות שנפרדו אלה מאלה בתהליכי המודרניזציה כפי שאופיינו על ידי ובר. איחוי זה מאפשר לחשוב על מה שמחקר ההפרדות המודרניות, קרי הקיום האנושי כדבר מה שלם. הוא משיב את הקסם שהמודרניות סילקה ומציע תפיסה אחרת של טבע האדם כמורכב מרכיבים שאינם מוציאים אלה את אלה ואינם מוכללים לגמרי אלה באלה. הדיון של קשת מבקש לחבר את תזת המודרניות של ברונו לאטור, המבוססת על תהליכי טיהור והכלאה, עם תזת המודרניות של ובר כדי לתאר ולהסביר באופן מאיר עיניים את מאפייני השיח של הרפואה המשלימה ואת המחלוקות שבינה לבין הקונוונציונלית. קשת משתמשת בהבחנה של לאטור בין מדע עשוי (שהפרודורות שלו לתיקוף של ידע חדש התקבעו זה מכבר) ובין מדע בעשייה (שפרודורות אלה טרם התקבעו בו) כדי להבדיל בין המיצוב העכשווי של הרפואה הקונוונציונלית לעומת המשלימה. היא מראה שהאתגר היסודי שמציבה הרפואה המשלימה לקונוונציונלית נעוץ במבנה הידע ובאופני סיווגו ותיקופו, כאשר אופן התיקוף של הידע הקונוונציונלי התקבע זה מכבר, ואילו מומחי הרפואה המשלימה מחפשים וממציאים כל העת אופנים חלופיים לבחינה של ידע.

הפרק הראשון פורש את יריעת הסוציולוגיה של הידע ושל הרפואה כמצע תיאורטי שמדגיש את האופי החברתי של הידע מחד גיסא ואת החשיבות של חקר הגבולות התרבותיים (כמו בין רפואה קונוונציונלית לרפואה משלימה) מאידך גיסא. בפרק השני והשלישי קשת מונה הבדלים בין ריפוי (קונוונציונלי) להילינג (משלים). למשל, יומרתם של סיפורי ההילינג לסייע אינה נובעת משכיחותם הסטטיסטית אלא בדיוק להפך: הסיפורים יוצאי הדופן מבקשים לאשר את האמונה שגם במקרים קשים השיפור אפשרי, וכך לחזק את המטופלים. ההיגיון היסודי של הרפואה המשלימה, אשר חוזר ומופיע בספר, הוא הדגשת כוחו הפנימי של המטופל וחזיון. למשל, מאחר שהמוות הוא בלתי נמנע ובלתי צפוי, ומאחר שהיומרה הקונוונציונלית למונעו מתבררת לא אחת כפרדוקסלית וצופנת סתירות, ההשלמה עם המוות בזמן המתאים יכולה להיחווה על ידי המטופל כמקור של עוצמה. כמו כן, קשת משרטטת את האופנים שבהם המושגים הילינג ואנרגיה מכליאים ידע ופרקטיקות, זמנים, קני מידה ועוד, ומשמשים בכך מנגנונים לשוניים מרכזיים בשיח הרפואה המשלימה. בדיון

* המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן

הדיאלקטי שלה במושג האנרגיה מראה קשת כיצד ההכלאה של מיני ידע שונים מערערת את האקסקלוסיביות של ידע מדעי, אך בד בבד מאפשרת ליוצרי התחום לגייס לכאורה לגיטימציה מדעית דרך ניתוק ממצאי ניסויים מדעיים מהקשרם (עמ' 90-94).

שלושת הפרקים הבאים מנתחים מחלוקות בין השיח המשלים לקונוונציונלי כפי שאלה באות לידי ביטוי בטקסטים של מומחים משני עברי המתרס, וכן של מומחים שנמנים בו בזמן על שניהם. אחת הסוגיות המרכזיות שנידונות היא כיצד ראוי לבחון את יעילותם של הטיפולים המשלימים. האמצעי הקונוונציונלי כיום הוא הניסוי הקליני המעוצב בקפידה, כלומר ניסוי מבוקר, אקראי ועיוור כפול (שבו הן החוקרים והן המשתתפים אינם יודעים מי קיבל את הטיפול הנבדק ומי קיבל טיפול דמה). עיצוב זה מאפשר לנטרל את אפקט הפלסבו על ידי השוואה בין התוצאות המתקבלות בקבוצת הביקורת, שהן תוצאות פלסבו, לאלה מקבוצת הניסוי, וכך להביא לתוצאות שמשקפות את הפוטנציאל האובייקטיבי של הטיפול הנבדק. אף שעיצוב זה נראה על פניו כעומד ביסוד הרפואה המודרנית, קשת מלמדת ש"רק באמצע המאה ה-20 הפך הפלסבו לנושא לדיון בקהילה המדעית כדבר לא רלבנטי שצריך להיפטר ממנו" (עמ' 147). בעוד שמומחי הרפואה הקונוונציונלית תובעים לבחון את הטיפולים המשלימים בכלי שנתפר למידותיהם הקונוונציונליות, מומחים אחרים מתנגדים לכל מחקר מחשש לעיקור הטיפולים המשלימים מרוחם הייחודית. לעומת זאת, מומחי רפואה משלימה שמבקשים להשיג הכשר מדעי מציעים סדרה של מבחנים חלופיים שהקהילה המדעית מחשיבה חלשים מהניסוי הקליני. שלא כמו הניסוי הקליני, המכוון לבחון טיפול במחלה, בחיידק, בוירוס וכיוצא באלה, המבחנים החלופיים המוצעים לטיפולים המשלימים מעמידים במרכז את הפרטים המטופלים המסוימים, כלומר לא האדם באופן כללי, כי אם הנבדק המסוים. הפרק השביעי עוסק בתהליכי טיהור והכלאה במסגרת מאבק ציבורי שהתנהל בישראל בשאלת ההכשרה שמקבלים מטפלים ברפואה משלימה.

הספר של קשת מרתק, בהיר ומחדד שאלות שעומדות בלבן של מחלוקות בין הרפואה הקונוונציונלית למשלימה. ואולם, שלוש נקודות נותרו להערכת בלתי פתורות. הראשונה מתודולוגית ונוגעת להסבר הסיבתי שקשת מציעה לעלייה באטרקטיביות של הרפואה המשלימה. לטענתה, כוח המשיכה של הרפואה המשלימה נעוץ במשמעות ההוליסטית שהיא מעניקה לחיים האנושיים ובכך שהיא משיבה את הקסם. אך המחקר לא בחן את נקודות המבט של אלה שנמשכים לטיפולים המשלימים, ולכן ממצאיו מוגבלים ואינם יכולים להשיב על שאלת האטרקטיביות.

הנקודה השנייה נוגעת לרעיון הוובריאני העומד ביסוד אחת הטענות של קשת, שלפיו המדע המודרני סילק את הקסם מן העולם. לפחות מאז הריאלקטיקה של הנאורות (2002 [Horkheimer & Adorno, 1947]) ערערו רבים את ההבחנה הדיכוטומית בין המכשף למדען, בין קסם לרציונליות, בין פולחן לטקס. ההבטחה המדעית לקדמה אינסופית ולהתהדקות השליטה בטבע הפראי באמצעות התבונה האנושית ופירותיה הטכנולוגיים אינה אלא הבטחה מכושפת. יש לומר אפוא, הקסם מעולם לא עבר מן העולם. עם זאת, אולי אפשר לטעון שכישלונו של המדע המודרני לממש את הבטחותיו והפיכתו לכוח שבד בבד עם מעשה היצירה שלו ממלא גם פונקציות הרסניות בקנה מידה חסר תקדים הובילו לחיפוש אחר מעיינות אחרים של קסם: שוק ההון, רפואה משלימה ועוד.

ההערה השלישית נוגעת למקום המצומצם שנותן הספר לפוליטיקה חוץ פרופסיונלית. קשת מצדיקה זאת בכך שקווי ההפרדה בין המומחים אינם הולמים את החלוקה המקובלת בין ימין לשמאל (עמ' 13-14). אך היא גם מציבה בצד הרפואה המשלימה את "הרפואה הערבית העממית-מסורתית" ו"שיטות ריפוי עממיות" שהיו נהוגות בקהילות היהודיות המזרחיות (עמ' 10) כחלופות לרפואה הקונוונציונלית. ראשית, יש לזכור שתיוגו של הערבי ושל המזרחי בתרבות הישראלית כ"עממי", ולכן כשונה מ"התרבות הישראלית", הוא מאפיין יסודי בפוליטיקה היהודית בישראל ומשותף לימין ולרוב השמאל. לכן ההבחנה של קשת בין ה"עממי" לרפואה המשלימה היא ביסודה חלק מפוליטיקה חוץ פרופסיונלית. למעשה, הרפואה המשלימה היא אתר הלבנה של טיפולים "עממיים" (אשר נצרכים על ידי המעמד הבינוני), אך גם אתר של ייצור מחדש של הבדל בין המולבן (קרי הרפואה המשלימה) ובין מה שנותר "עממי" (ואינו נצרך על ידי המעמד הבינוני). לכן, מאחר שהמחקר שלפנינו מתעניין אך ורק ברפואה המשלימה, הוא בעצמו חלק מאותו סימון גבולות חדש-ישן פוליטי בעליל, והפעם בשם גישה חדשה לחולי ולרפואה, לאדם ולחברה.

מקורות

Horkheimer, M. & Adorno, T. W. ([1947] 2002). *Dialectic of enlightenment: philosophical fragments*. Stanford: Stanford University Press.